

УДК 373.51

І. І. Смагін,

доктор педагогічних наук, доцент, проректор
(Житомирський ОІППО, м. Житомир)
igsmagin@gmail.com**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У статті проаналізовано зміст поняття "освітні інновації". Запропоновано можливий підхід до розуміння інновацій в нормативно-правових актах і педагогічній науці. Обґрунтовано шляхи інноваційної освітньої діяльності для окремого загальноосвітнього закладу на основі наукового та нормативного підходів до визначення сутності освітньої інновації. Виявлено, що потрібно зберігати розумний баланс між традиціями та інноваціями.

В останні роки поняття "освітні інновації", "інновації в освіті", "педагогічні інновації" стали звичними в усіх сферах освітньої діяльності, зокрема в системі загальної середньої освіти. На вчительських конкурсах, педагогічних виставках, в матеріалах атестаційних справ педагогів і закладів середньої освіти словосполучення "інноваційна освітня діяльність" стало не просто нормою, а певною даниною вимогам часу. Відсутність інновацій сприймається як нехтування курсом на реформування освіти, як ознака ретроградності та консервативності.

Наукова основа освітньої інноватики представлена значною кількістю монографій, посібників, статей відомих і маловідомих вітчизняних і зарубіжних авторів. Наукові публікації вводять читача в світ інноватики як сутнісної ознаки постмодерного суспільства, ознаки, що іманентно притаманна сучасній неперервній освіті.

В останні роки в Україні з проблем інноваційної діяльності захищена низка докторських і кандидатських дисертацій, як у галузі педагогіки, так і в психології, державному управлінні, економіці, соціології тощо (Ю. Будас, Л. Вознюк, М. Гончаренко, І. Давидова, Н. Погрібна, Н. Василенко та ін.).

Термінологіка освітньої інноватики, як правило, вживається в трьох основних значеннях: науковому, практичному, нормативному. І не завжди на рівні окремого загальноосвітнього навчального закладу, який, щоби вважатися сучасним, пробує "займатися інноваційною освітньою діяльністю". Логічний зміст і обсяг поняття "освітня інновація" сприймається і використовується науково та нормативно правильно.

Метою нашої статті є спроба обґрунтування, в межах поєднання наукового та нормативного підходів до визначення сутності освітньої інновації, шляхів інноваційної освітньої діяльності для окремого загальноосвітнього закладу.

Термін "інновація" виник у культурній антропології, де означав перенесення досягнень однієї культури в іншу у процесі торгівлі, обміну товарами. З антропології термін "інновації" перейшов в економіку, а потім у педагогіку, де стали вивчати різні зміни в системі навчання і виховання, методиці викладання, розвиткові навчальних закладів.

Для новацій, розроблених за ініціативою учених, послідовність впровадження розглядалася у вигляді лінії: відкриття – розробка – дослідна перевірка – удосконалення – публікація – популяризація – масове впровадження.

Для новацій, розроблених практиками схема була такою: виникнення у педагога (колектива) потреби в нових засобах – пошуки нового – потяг до наукового знання – первинне знайомство з новим – вивчення відповідної теорії і практики – спроби застосувати нове в особистому чи колективному досвіді – власна оцінка досвіду – творче використання нового.

На нашу думку, інновації як нововведення чи оновлення є характерною ознакою системи освіти, функціонування якої можливо описати законами соціосинергетики. Внутрішні інновації є елементом саморозвитку системи і завжди виявляються у формі педагогічного та наукового новаторства. Зовнішні інновації – це намагання через зовнішні впливи (реформи) на систему освіти загалом, чи на окремі її елементи, покращити результативність функціонування цієї системи чи її складових.

Зрозуміло, що інноваційна освітня діяльність може організовуватися і скеровуватися, але одночасно вона повинна мотивуватися і стимулюватися. Антиподом інноваціям вважається традиційність.

Л. Ващенко в "Енциклопедії освіти" визначає інновації в освіті як процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Слово "інновація" має комплексне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [1 : 338]. Це науковий підхід до логічного змісту поняття.

Російські колеги зауважують, що освітньою інновацією також можна вважати кінцевий результат інноваційної діяльності, який опрацьовано у новому змісті, методі, формі організації навчально-

виховного процесу чи удосконалення технічного засобу навчання, який використовується у практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг в галузі освіти [2: 9].

На рівні практичної реалізації освітніх завдань педагоги-практики під поняттям "інновації" розуміють будь-які нововведення дидактичного, методичного, організаційного, управлінського, техніко-технологічного характеру. Поняття вважається синонімічним поняттю "нововведення" у широкому його розумінні. Сьогодні майже всі педагоги застосовують "інноваційні" технології навчання, школи працюють над "інноваційними" проектами, а управлінці здійснюють "інноваційне" управління.

Основним видом педагогічних інновацій на рівні закладу загальної середньої освіти традиційно з радянських часів вважається передовий педагогічний досвід. Такої ж думки В. Паламарчук, зауважуючи в "Енциклопедії освіти", що передовий педагогічний досвід є синонімом освітньої інновації [1: 666].

Педагогічний досвід в радянській педагогіці одні дослідники поділяли на передовий, позитивний, ефективний, неефективний, раціональний, нераціональний, негативний [3: 10]. Інші – на масовий (позитивний), передовий і недостатній [3: 11]. Недостатній досвід, у свою чергу, поділявся на неповний, застарілий, помилковий.

Основним критерієм для виявлення передового досвіду вважалася його результативність. Але визначати передовий педагогічний досвід через результативність, на нашу думку, не зовсім коректно, оскільки невідомо, чи витрачалися у досягненні результату сили вчителя й учнів надмірно, чи не витрачався більше звичайного час на реалізацію певної роботи. Іншими словами: наскільки "рентабельною" була ця діяльність?

Ученими встановлено, що передовий педагогічний досвід може мати суб'єктивний і об'єктивний характер. Об'єктивний характер досвід має, коли його новизна наближається до наукового відкриття. Такий досвід у радянській педагогіці називали новаторським (досвід А. Макаренка, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі та ін.). В умовах педагогічного експерименту такий досвід переростав у дослідницький.

Суб'єктивний характер має досвід зразковий чи репродуктивний. Цей досвід є зразком для відтворення іншими педагогами і ґрунтується на традиційно відомих підходах, методиках, технологіях. Такий досвід є результатом раціонального використання всіх освітніх ресурсів, їх оптимального поєднання без претензій на наукове відкриття, що суттєво змінює кількісні і якісні показники функціонування системи шкільної освіти.

Але Л. Даниленко вважає, що передовий педагогічний досвід не є педагогічною інновацією, оскільки "інновація здійснюється творчою особистістю експериментатора і, на відміну від передового педагогічного досвіду, який характеризується позитивними результатами багатолітньої праці педагога, потребує теоретичного обґрунтування й експерименту" [4: 13-14].

Підхід Л. Даниленко та очолюваної нею групи науковців до розуміння освітніх інновацій покладено в основу Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. Саме цим документом закріплено логічний зміст нормативного підходу до визначення поняття "освітня інновація": освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності. Інноваційна освітня діяльність здійснюється на всеукраїнському, регіональному рівнях та на рівні окремого вищого навчального закладу та закладу післядипломної педагогічної освіти.

За цим положенням передбачено, що розробка інновацій у системі освіти передбачає їх опис і перевірку продуктивності та можливості застосування лише шляхом постановки формульованого експерименту. Формульованим експериментом у системі освіти є науково поставлене, кероване перетворення освітньої практики в умовах, спеціально створених на основі нових ідей та підходів. Такий експеримент може бути організовано і проведено лише на всеукраїнському та регіональному рівнях, або на рівнях окремого вищого закладу чи закладу післядипломної педагогічної освіти.

Що ж залишається школі? Пункт 1.6 Положення визначає, що інноваційна освітня діяльність на рівні окремого навчального закладу передбачає тільки застосування інновацій або експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування інновацій.

Створюється враження, що загальноосвітня школа як ініціатор інноваційної діяльності нормативно не існує, оскільки вона може бути лише учасником експериментів вищих рівнів. Хоча саме загальноосвітні заклади на міжнародних виставках отримують звання флагманів освіти саме за інновації, але нормативно традиційне новаторство учителів, їх передовий педагогічний досвід не вважаються інноваціями. Педагоги-практики, намагаючись вирішити це протиріччя звертаються до організаторів науково-методичної діяльності як на рівні методичних об'єднань і кабінетів, так і на рівні обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти: яким чином, не порушуючи нормативні вимоги, ініціювати і здійснювати інноваційну діяльність?

На нашу думку, проблема вилучення школи із переліку суб'єктів інноваційної діяльності є надуманою, оскільки чинне положення не забороняє загальноосвітньому навчальному закладу ініціювати експеримент, чи брати участь в експерименті.

Ініціативна школа може використовувати три шляхи в здійсненні інноваційної освітньої діяльності.

Шлях перший. Відповідно до Положення загальноосвітній навчальний заклад може ініціювати експеримент (інноваційна ініціатива) всеукраїнського чи регіонального рівнів. Адміністрація закладу у визначеному нормативному порядку складає заявку на експериментальну діяльність на відповідному рівні, проходить експертизу заявки, складає програму експерименту, отримує рішення про організацію та проведення експерименту, укладає договори з учасниками експериментальної діяльності тощо.

Шлях другий. Заклад освіти може взяти участь в експерименті всеукраїнського чи регіонального рівня, бути включеним до програми експериментальної діяльності, здійснювати роботу на основі відповідних договорів з учасниками. Експериментальна діяльність може стосуватися перевірки продуктивності і можливості застосування інновацій.

Шлях третій. Загальноосвітній навчальний заклад може взяти участь в експериментальній діяльності вищого навчального закладу чи закладу післядипломної педагогічної освіти як експериментальний майданчик. Після включення в програму експерименту та укладення відповідних правочинів з учасниками експериментальної діяльності можна здійснювати експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування інновацій.

Основною формою освітніх інновацій в загальноосвітніх школах можна визнати дослідницьку форму новаторського педагогічного досвіду, результати якого потребують перевірки експериментальним шляхом. Саме такий різновид передового педагогічного досвіду "вписується" у вимоги Положення про інноваційну освітню діяльність.

Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду є функцією обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, які, в свою чергу, є самостійними суб'єктами інноваційної діяльності. Тому загальноосвітній навчальний заклад, у котрому працює педагог-новатор, досвід якого визнається дослідницьким, спільно з регіональним інститутом післядипломної педагогічної освіти здатні ініціювати відповідний регіональний експеримент.

Зрозуміло, такий підхід до інноваційної освітньої діяльності не може бути масовим, оскільки дослідницький новаторський досвід явище за сутністю не масове. Організуючи формувальний експеримент потрібно відрізнити результат роботи вчителя як похідну особистісного таланту від результату, який є похідним від технологічності запропонованої інновації. Вияв особистісного таланту педагога не може бути технологічно запозичений іншими. Як приклад, нагадують, що досвід А. Макаренка, Ш. Амонашвілі та ін. вповні не був відтворений іншими педагогами. Технологічність є комплексною характеристикою, яка виявляє зручність відтворення педагогічної інновації іншим суб'єктом освітнього процесу, можливість її удосконалення та високі процесуальні характеристики у застосуванні. Тільки результат, який за схожих умов може бути відтворений учителем відповідної професійної кваліфікації можна вважати інноваційним.

Тут якраз потрібно нагадати про суперечливість модного в останні роки технологічного підходу до освітньої діяльності і сутності цієї діяльності, побудованої на суб'єкт-суб'єктних відносинах, мінливих, неповторних і самобутніх, які неможливо вибудувати на основі жорстко алгоритмізованої технології. Впровадження технологізації в організацію міжособистісної взаємодії є окремою науковою проблемою, що потребує глибшого вивчення.

Зауважимо, що інноваційна діяльність – це не будь-яка діяльність, що є новою лише для конкретного суб'єкта, а лише та, яка характеризується об'єктивною новизною та підтверджується експериментальною апробацією. Потрібно відмовитися використовувати поняття "інновація" у побутовому значенні як будь-яку суб'єктивно незвичну чи невідому для конкретної особи процедуру, процес, об'єкт тощо.

Потрібно наголосити ще на одному аспекті освітньої інноватики. Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає цю діяльність як таку, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень. Тобто мета інноваційної діяльності переважно комерційна, яка відповідає вимогам ринкової економіки: розробив – продав – отримав вигоду. В освітній діяльності ця мета інноваційної діяльності не повинна ігноруватися, оскільки така діяльність є ресурсозатратною, передусім, психологічно. Відомо, що проблема "вигорання педагога" не є вигадкою вчених.

Вигода суб'єкта інноваційної діяльності не може в прагматичні часи накопичення капіталу та в умовах споживацького суспільства бути лише моральною, або мінімально прагматичною (позачергова атестація, педагогічне звання, державна нагорода тощо). Потрібно пам'ятати, що продукт права інтелектуальної власності охороняється Цивільним кодексом України і передбачає відповідні процедури захисту, використання та поширення. Соромитися можливості отримання зиску від запропонованих інновацій як об'єкта права інтелектуальної власності не потрібно.

Примус з боку окремих адміністрацій навчальних закладів до занять інноваційною діяльністю повинен бути замінений на мотивацію і стимулювання педагогів та будуватися на договірній основі.

Крім того, не можна перетворювати інноваційну діяльність у моду. Інновації повинні співіснувати із корисними традиціями. Соціодинамічна система тяжіє до збереження стабільності на певному етапі свого існування. Постійно знаходитися в процесі оновлення – руйнівно для "організму" будь-якої системи.

Потрібно пам'ятати застереження російського дослідника В. Полонського: "Інновації доцільні лише тоді, коли традиційні способи вирішення проблеми не дають позитивного ефекту незалежно від кваліфікації вчителів. Перевернений досвід, що дає постійні позитивні результати, потрібно зберігати, а не замінювати на новий тільки тому, що він був відомий раніше... Потрібно зберігати розумний баланс між традиціями й інноваціями. Коли цей баланс порушений, коли все традиційне, у тому числі цінне, перевірене століттями, ігнорується, а іноді руйнується, то потрібно говорити про педагогічний екстремізм" [4: 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Полонский В. М. Инновации в образовании (методологический анализ) / В. М. Полонский // Инновации в образовании. – 2007. – № 2. – С. 4–14.
3. Передовий педагогічний досвід : теорія і методика / [під ред. Л. Л. Момот]. – К. : Радянська школа, 1990. – 141 с.
4. Даниленко Л. І. Проблеми управління інноваційною діяльністю в навчальних закладах / Л. І. Даниленко ; [за ред. І. І. Якухно] // Післядипломна педагогічна освіта в контексті інноваційного розвитку : [науково-метод. збірник]. – Житомир : ОІППО, 2009. – 224 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

5. Entsiklopediia osvity [Education Encyclopedia] / Akad. ped. nauk Ukrainy ; [golovnyi red. V. G. Kremen']. – K. : Uirinkom Inter, 2008. – 1040 s.
6. Polonskii V. M. Innovatsii v obrazovanii (metodologicheskii analiz) [Innovations in education (the Methodological Analysis)] / V. M. Polonskii // Innovatsii v obrazovanii [Innovations in Education]. – 2007. – № 2. – S. 4–14.
7. Peredovyi pedagogichnyi dosvid : teoriia i metodyka [The Foremost Pedagogical Experience : the theory and Methodology] / pid red. L. L. Momot. – K. : Radians'ka shkola, 1990. – 141 s.
8. Danylenko L. I. Problemy upravlinnia innovatsiinoiu diial'nistiu v navchalnykh zakladakh [Management Issues of the Innovational Activity in the Educational Establishments] / L. Danylenko ; [za red. I. I. Yakukhno] // Pisladyplomna pedagogichna osvita v konteksti innovatsiinoiu rozvyktu [Post-Graduate Pedagogical Education in the Context of the Innovational Development] : [naukovo-metod. zbirnyk]. – Zhitomir : OIPPO, 2009. – 224 s.

Матеріал надійшов до редакції 27.04. 2012 р.

Смагин И. И. Проблемы реализации инновационной образовательной деятельности в общеобразовательном учебном заведении.

В статье анализируется содержание понятия "образовательные инновации". Предложен возможный подход к пониманию инноваций в нормативно-правовых актах и педагогической науке. Обосновываются пути инновационной образовательной деятельности для отдельного общеобразовательного учреждения на основе научного и нормативного подходов к определению сущности образовательной инновации. Выявлено, что необходимо сохранять разумный баланс между традициями и инновациями.

Smagin I. I. Problems of Implementing Innovative Educational Activities in the Secondary Schools.

The article examines the concept of "educational innovation". The possible approach to understanding the innovation in the legal acts and teaching science is suggested. The ways of innovative educational activity for a single comprehensive school on the basis of the scientific and regulatory approaches to the definition of the educational innovation nature are justified. It is concluded that the rational balance between traditions and innovations is of primary necessity.